היריבות הפורטוגלית, ההולנדית והבריטית במצרים

Dr Alexander Ressos, TEP
Attorney-at-Law (Switzerland and Germany),
Solicitor (England & Wales and Hong Kong)
Of Counsel, KGP Legal LLC
alexander.ressos@kgplegal.com.sg
www.ressos.com.sg

ה־Estado da Índia ושיטת הקרטז

הפורטוגלים שכבשו את מלקה בשנת 1511 הביאו למצר מודל סחר חדש. ה־Estado da Índia, האימפריה הפורטוגלית באסיה, ביקשה לשלוט בכוח בנתיבים הרווחיים ביותר ולמסות את סחרם של אחרים באמצעות שיטה של היתרי מעבר, ה־*cartazes*, שספינות אסייתיות נדרשו לרכוש כדי להפליג בלי להיפגע.[1] מלקה הפכה למבצר ולתחנת מכס בעלת חוקה מסחרית שונה: הסוחרים המוסלמים שהעשירו את הסולטנות היו עתה אויביהם של שליטיה החדשים.

המודל הפורטוגלי לא הצליח להשתלט על סחר המצר בכללותו. הסוחרים המוסלמים הסיטו את תנועתם לנמלים אחרים – לאצ'ה, לג'והור, לבנטן שבמערב ג'אווה – וסחר האזור התפזר. מלקה תחת שלטון פורטוגלי נותרה נמל חשוב, אך איבדה את המרכזיות שנהנתה ממנה בימי הסולטנים. הלקח, החוזר לאורך כל ההיסטוריה של המצר, הוא שנמל הנשען על כפייה מבריח את הסוחרים שעושרו תלוי בנוכחותם מרצון.

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

ה־VOC ומודל המונופול

חברת הודו המזרחית ההולנדית (VOC), שנוסדה בשנת 1602, נקטה מודל דומה במשאבים רבים יותר. ממטה בבטאוויה, שהוקם בשנת 1619, ביקשה מונופולים בסחר התבלינים המובחרים ושליטה בספנות הארכיפלג באמצעות הסכמים עם שליטים מקומיים.[2] לאחר כיבוש מלקה בשנת 1641 השתמשו ההולנדים בעיר כדי לשלוט במצר ולהסיט את הסחר לבטאוויה. הם כפו על שליטי האזור חוזים מגבילים, ובמידת הצורך אכפו אותם בכוח, כמו בריאו בשנת 1784.

מודל המונופול הניב לחברה הכנסות, ובקרב הסוחרים עורר עוינות. בכך שהגביל את הסחר והעלה את עלויותיו, הוא יצר ביקוש לנמלים חלופיים שבהם יוכלו הסוחרים לסחור בחופשיות. סוחרי ה־country trade הבריטים, שפעלו בין הודו לסין במאה השמונה־עשרה, וכן הסוחרים הסינים, הבוגים והמלאים של הארכיפלג, חיפשו נמלים כאלה. חיפושם יצר את ההזדמנות שראפלס ניצל מאוחר יותר.

השרפה של 1613 והליקוי הארוך

במהלך הסכסוך בין ג'והור לפורטוגלים ספג האי סינגפור מכה נוספת. בשנת 1613 נשרף עד היסוד בידי הפורטוגלים יישוב בשפך נהר סינגפור.[3] ההתקפה הייתה חלק מהמלחמה בג'והור, שאת מוצביה ביקשו הפורטוגלים להשמיד. אחרי 1613 נעלם האי כמעט לחלוטין מהמקורות למשך מאתיים שנה. הוא נשאר על המפות כנקודת ציון לניווט, והאורנג לאוט השתמשו במימיו, אך לא היה בו שוק בעל חשיבות.

הליקוי הארוך של סינגפור בין המאה השבע־עשרה לראשית המאה התשע־עשרה מאשש את הלקח של נפילת סינגפורה. יתרונותיו הגאוגרפיים של האי לא השתנו. מה שחסר היה שליט או מעצמה שרצו ויכלו להקים בו שוק בטוח. סחר דרום המצר זרם למלקה, לבירותיה הנודדות של ג'והור ולריאו. האי המתין לשינוי מדיני שיחזיר למיקומו את ערכו.

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

ה־country trade הבריטי ופנאנג

השינוי הזה הגיע עם הבריטים. במחצית השנייה של המאה השמונה־עשרה הרחיבה חברת הודו המזרחית הבריטית את סחרה עם סין. באותה עת הובילו סוחרים בריטים פרטיים, סוחרי ה־country trade, סחורות הודיות – אריגי כותנה, ובמידה גוברת גם אופיום – לנמלי דרום־מזרח אסיה וסין. מאחר שהנתיב לקנטון עבר דרך המצר, נזקקו הבריטים לנמל שבו יוכלו ספינותיהם למצוא מחסה, לעבור תיקונים ולסחור מחוץ לשליטה ההולנדית.

התשובה הבריטית הראשונה הייתה פנאנג, אי מול החוף המערבי של חצי האי המלאי, שפרנסיס לייט רכש מהסולטן של קדה בשנת 1786.[4] פנאנג הוכרזה נמל חופשי וגדלה במהירות, אך מיקומה בצפון המצר היה רחוק מדי מהנתיב הדרומי לסין כדי לשלוט בתנועה שעברה במצר סינגפור. במלחמות נפוליאון, כשהולנד נפלה תחת שליטה צרפתית, כבשו הבריטים את מלקה ונכסים הולנדיים אחרים באסיה, והסכימו להחזירם לאחר השלום.[5] החזרתן של מלקה וג'אווה להולנדים בשנת 1818 החייתה את האפשרות של שליטה הולנדית במצר, ועמה את הסיכון שהסחר הבריטי לסין יהיה כפוף למסים ולהגבלות הולנדיים.

מחלוקת הירושה והפתח לשנת 1819

הפיצול המדיני של סולטנות ג'והור־ריאו סיפק את הפתח. כשהסולטן מת בשנת 1812, התגלעה מחלוקת על הירושה בין שני בניו, חוסיין ועבד א־רחמן.[6] עבד א־רחמן, שנתמך בידי הסיעה הבוגית ומאוחר יותר בידי ההולנדים, הומלך בריאו, ואילו חוסיין, הבכור, נדחק הצדה. בינתיים העתיק הטמנגונג עבד א־רחמן, הראש שהיה אחראי ליבשת ג'והור ולאי סינגפור, את מקום מושבו לנהר סינגפור בשנת 1811.[7]

כשמשלחתו של ראפלס הגיעה לסינגפור ב־29 בינואר 1819, לאחר שנחתה יום קודם לכן באי סנט ג'ון, הוא מצא ראש מלאי שהיה מוכן לנהל משא ומתן וטוען לכתר בעל לגיטימיות, שאפשר היה להכיר בו כסולטן.[8] ההסכם מ־6 בפברואר 1819, שנחתם עם חוסיין כסולטן ועם הטמנגונג, העניק לחברת הודו המזרחית את הזכות להקים באי תחנת מסחר.[9] פרטי ההסכמים והסדר האמנה של 1824 שייכים לשני הפרקים הבאים. לענייננו די לציין שהייסוד הבריטי התאפשר בזכות אותם כוחות שעיצבו את המצר במשך מאות שנים: היריבות בין מעצמות חיצוניות, פיצול הסמכות המקומית וחיפושם של סוחרים אחר נמל שבו יוכלו לסחור בתנאים הוגנים.

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

היריבות האנגלו־הולנדית הסתיימה בחלוקה. האמנה האנגלו־הולנדית משנת 1824 חילקה את עולם ג'והור־ריאו לאורך מצר סינגפור: האיים שמדרום נפלו לתחום ההולנדי, חצי האי וסינגפור לתחום הבריטי.[10] גבול מדיני נמתח במים שהיו עד אז מרחב תרבותי ומסחרי אחד. הגבול הזה מפריד עד היום בין סינגפור ומלזיה לבין אינדונזיה. היחסים מעבר לו, הנדונים בחלק I של ספר זה, מעוצבים עד היום בידי ההיסטוריה המשותפת שהוא חצה.

הערות

1. על שיטת ה־*cartaz* של ה־Estado da Índia ראו Sanjay Subrahmanyam, *The Portuguese Empire in Asia 1500–1700: A Political and Economic History*, מהדורה שנייה, Chichester, Wiley-Blackwell, 2012. ↩

2. ה־VOC נוסדה בשנת 1602 והקימה את בטאוויה (ג'קרטה) בשנת 1619; על אסטרטגיית המונופול של החברה בארכיפלג ראו Femme S. Gaastra, *The Dutch East India Company: Expansion and Decline*, Zutphen, Walburg Pers, 2003. ↩

3. Wikipedia, "Temasek" (נצפה בספטמבר 2026): "A settlement there was finally burnt to the ground by the Portuguese in 1613." ↩

4. פרנסיס לייט הקים את היישוב הבריטי בפנאנג בשנת 1786 במסגרת הסדר עם הסולטן של קדה; ראו Wikipedia, "George Town, Penang" ו־"Francis Light". ↩

5. כוחות בריטיים כבשו את מלקה בשנת 1795, במהלך מלחמות המהפכה הצרפתית; הנכסים ההולנדיים באסיה הוחזרו מכוח האמנה האנגלו־הולנדית משנת 1814, ומלקה הוחזרה בשנת 1818. ↩

6. Wikipedia, "Johor Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): עם מות הסולטן בשנת 1812 התגלעה מחלוקת על הירושה בין האחים חוסיין ועבד א־רחמן. ↩

7. Wikipedia, "Founding years of modern Singapore" (נצפה בספטמבר 2026): הטמנגונג עבד א־רחמן עבר מג'והור לסינגפור בשנת 1811. ↩

8. Wikipedia, "Founding years of modern Singapore" (נצפה בספטמבר 2026): משלחתו של ראפלס הגיעה לסינגפור ב־29 בינואר 1819, לאחר שנחתה יום קודם לכן באי סנט ג'ון. ↩

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.

9. Wikipedia, "Founding years of modern Singapore" (נצפה בספטמבר 2026): ההסכם "was ratified with the Treaty of Singapore signed on 6 February 1819". ↩

10. Wikipedia, "Johor Sultanate" (נצפה בספטמבר 2026): האמנה האנגלו־הולנדית משנת 1824 "ultimately partitioned the sultanate's territories". ↩

Disclaimer

This article is provided for general information only. It is based on publicly available sources as at its date of publication. These sources have not been independently verified against licences, regulatory registers or the records of the entities concerned. It is not legal, tax, financial or investment advice. Nor is it a recommendation to invest in, transact with or use the services of any entity mentioned. Law and regulation change frequently, so the content may be incomplete or outdated. To the fullest extent permitted by law, Dr Alexander Ressos and the publisher of SingaporeIQ exclude all liability for loss or damage arising from the use of or reliance on this article. Readers should obtain advice on their specific circumstances before acting or refraining from action.

Names and trademarks of the entities discussed belong to their owners and are used for identification only. Their mention implies no endorsement, affiliation or allegation of wrongdoing. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. Corrections and updates: contact@ressos.com.

© 2026 Dr Alexander Ressos. This article may be quoted with attribution to SingaporeIQ (SingaporeIQ.com). Reproduction in full and any commercial use require prior written consent. The Legal Terms at https://singaporeiq.com/legal-terms apply.

Author contact: Dr Alexander Ressos, TEP · contact@ressos.com

© 2026 Dr Alexander Ressos. General information only, not legal, tax or investment advice. No client relationship is created. All Singapore law advice is provided by a duly licensed and regulated firm of Singapore advocates and solicitors only on the basis of an express written letter of engagement. More information at SingaporeIQ.com and ressos.com.sg.